
NASANDINA PIRTÛKA “MERYEMNÎGARÊ”

Mustafa Zengin*

Li gor *Pêşgotina* pirtûka Meryemnîgarê, ev berhem yek ji berhemên xebata perwerdeya folklorê ya sala 2017an e. Ev perwerde ji aliyê Weqfa Mezopotamyayê ve hatiye lidarxistin û di encama wê perwerdeyê da ji 10 berhemên folklorê gihîştine ber destê Weqfê. Pirtûka Meryemnîgarê jî yek ji wan berheman e ku di sala 2019an da bi edîtorîya Bahoz Baranî hatiye çapkirin. Çîrok û xebroşkên di pirtûkê da ji aliyê Evîndar Şevînê ve li herêma Mêrdînê li Qosarê hatine berhevkirin. Şîndar di sala 1986an da li navçeya Çînarê ya Amedê hatiye dinyayê. Li Zanîngeha Enqereyê beşa civaknasîyê xwendîye û endamê lijneya kovara “Folklor Me”yê ye. Pirtûka Meryemnîgarê ji du beşan pêk tê. Di beşa yekem da, yazdeh çîrok, di beşa duyem da jî heşt çîrok hene. Çîroka *Meryemnîgarê* ya ku navê xwe daye pirtûkê, bi du varyantên hindik ji hev cuda di beşa yekem da cih digire. Herweha çîroka bi navê “*Emo û Tisê*”yê jî bi du varyantên xwe di pirtûkê da cih digire.

| 267

Pirtûk bi çîroka *Meryemnîgarê*yê dest pê dike. Ev çîrok bi du varyantên cuda di pirtûkê da cih digire. Herçiqas her du varyant di gelek waran da weku hev bin jî, hem ji aliyê naverokê hem jî ji aliyê vegotin û honandina çîrokê ve çend cudahiyên wan jî hene. Mirov dikare weku mînak bide ku li gor varyanta pêşî di varyanta duyem da temayên dînî li ber çavan dikevin. Di varyanta pêşî da weku kesên dîndar û nimêjkar qala qehremanên çîrokê lawê axayî û birayê wî yê şîrî nayê kirin. Lê di varyanta da duyem da ew kes weku kesên dîndar û nimêjkar xuya dikin. Dibe ku di vir da nêzîkatîya civakî û dînî, asta perwerde û temenê zarbêjen çîrokê bibandor bin. Ji ber ku zarbêjê varyanta pêşî kesekî ciwan û xwendekarê zanîngehê ye, lêbelê zarbêjê varyanta

* Vekolerê Serbixwe. Riha/Tirkiye E-mail: zengin.mstf01@gmail.com

duyem, kesekî navsalî ye û weku şêx tê nasîn. Çîrok bi nifireka li kurê axayî dest pê dike û bi rêhevaltîya birayê wî yê şîrî û cirdonekî dewam dike. Di vê serpêhatîyê da lawê axayî dide pey keçeka bi navê Meryemnîgarê û bi saya sebra birayê xwe û saya zanyarî û biaqilbûna cirdonî digihije mirazê xwe.

Di çîroka *Hesen û Hisênê* da behsa serpêhatîya du birayên cewî dike ku navê wan Hesen û Hisên in. Temaya serdest hezkirin û dilsoziya birayan û malbatê ye. Hesen ji aliyê kalekî sêrbaz ve tê mezinkirin lê ew dixwaze vegere cem malbata xwe. Ji vir şûnda serpêhatîya wî dest pê dike û di vê

serpêhatîyê da gelek bûyerên siruştî û dersiruştî tên serê wî.

Çîrokeka din ya pirtûkê çîroka *Mihemedê Gavanê* ye ku behsa gavanekî û qîza axayekî ye. Çîrok têkildarî cudahiya civakî û çînî ya zengîn û xizanan e. Gavanê ku bi dayika xwe ra diji, bi saya hungulîskeka efsûnî pir zengîn dibe. Bi bawerîya zengînbûnê diçe qîza axayê gund ji xwe ra dixwaze û pê ra dizewice. Lê qîza axayî gava bi kerametê hungulîskê dihese, wê digire û bi yekî din ra direve û diçe. Gavan dîsa weku berê xizan dibe, lê hungulîskeka din peyda dike û ew dîsa zengîn dibe. Vê carê hem heyfa xwe ji keça axayî digire hem ji wê serpêhatîya berê dersê werdigire û êdî tenê bi dayika xwe ra diji.

Çîrokên bi navê *Bihemed û Ahmed* û *Mîrbihemedê* jî weku çîrokên birayan tê vegotin. Di çîrokê pêşî da ji aliyê civakî û çandî ve temayên gundîtî û bajarîtîyê, zengîni û xizanîyê serdest in. Li gor çîrokê birayê bi navê Bihemedî ku li gund diji û karê ajalvanî û cotkarîyê dike, ji ber çêbûna xelayê neçar dimîne û tê bajarî û bi birayê xwe Ahmed ra dest bi bazirganîyê dike. Lê bajar zêde li wî nayê û li vir hinek karesatên mezin tê serê wî. Hevjîna wî direve cem yekî din lê ew ji bo îsbatkirina xwe ya civakî diçe hevjîna xwe dike û tê bi yeka din ra dizewice. Di çîroka din da jî temayên weku mîrxasî, zanyarî, tecrubedarî, hesûdî û heyfgirtinê serdest in.

Çîrokên bi navê *Mîrbihemed* û *Mîr Mihemed* û *Gulîzarê* jî aliyekê naverokê ve gelekî dişibin hev. Di her duyan da jî serpêhatîya sê birayan tê gotin û temayên

zanebûn, mêrxasî, evîn, desthilatî û xayîntîyê berbiçav in. Di her du çîrokan da jî her sê bira rastî belayekê tên û di dawîyê da birayên piçûk wan rizgar dikin. Lê her du birayên mezin xayîn derdikevin û birayên piçûk li pey xwe dihêlin û dixwazin hezkirîyên wan li xwe mahr bikin. Birayên piçûk ên di her du çîrokan da jî, zana û jîr tevdigerin û xwe xilas dikin. Di dawîya çîrokan da jî diçin heyfa xwe digirin û hezkirîyên xwe ji destên birayên xwe derdixin.

Çîroka *Mîr Mihemed û Erebxanê* behsa serpehatîyê du kesên mêrxas dike. Çîrok herçiqas behsa mêrxasî û dirustîyê bike jî, alîyekî metafîzîk ê çîrokê jî heye. Ji ber ku di çîrokê da keça cinan jî heye û bi zanîna xwe ya siberojê alîkarîya Mîr Mihemedî dike. Çîrok bi behsa çenebûna zarokê paşayekî dest pê dike. Di çîrokê da bi navê Mîr Mihemedî lawekî paşayî çê dibe, lêbelê di dawîyê da ji ber xayîntîya paşayî Mîr Mihemed û hevalê xwe yê bi navê Erebxanî, bi leşkerên paşayî ra şer dikin û Mîr Mihemed bavê xwe yê paşa dîkujê.

Di her sê çîrokên bi navê *Dudêr, Memlîcan û Tenaflîlayê* da jî mirov dikare bibêjî ku temaya şerê başî û xerabîyê, hesûdî û zikreşîyê berbiçav e. Qehremanên sereke yên her sê çîrokan jî jin in û ew şer û lihevnekirina heye jî di navbera jinan da ye. Çîroka pêşî qala jinekê dike ku hatîye ser hewîyê, lêbelê dayika hewîyê ji ber ku zarokên bûka nû çê dibin hesûdîyê dike. Çîrok bi vê hesûdî û xerabîya dayika bûka mezin û başîya bûka nû dewam dike. Lê di dawîyê da bi alîkarîya keçeka mîrê cinan ya bi navê *Dudêrê* başîya bûka nû bi ser dikeve. Her du çîrokên din jî bi heman awayî diherike û bi serkeftina başîyê bi dawî dibe.

Beşa duyem bi çîroka *Mêrû Kêçê* dest pê dike. Ev çîroka helbestkî ye . Di çîrokê da *Mêrû û Kêçê* bi hev ra dijin lê *Mêrû* dimire. Paşê ji *Kêçê* heta *Nêrî, Siwar, Dar, Garis, xwendîyê garis, keça wî û jina wî* bi rêz li ser *Mêrû* dixwînin. Herçiqas xwendina wan a helbestkî li ser mirîyekî be jî, çîrok zêdetir weku pêkonekekê ye û xemgîniya dostan nîşan dide. Çîroka *Sêbelê û Qumçelê* jî çîroka du bûkên hewiyên hev û xwesûyekê ye ku di navbera wan da hesûdî heye. Xwesû pêşîyê ji bûka mezin a bi navê *Sêbelê* ra dibe bela û piştî ku lawê wê bi keça bi navê *Qumçelê* ra dizewice, hewl dide wê ji aciz bike. Lê ji ber ku *Qumçelê* zana û serwest e û bi dek û fenan dizane, bi bûka mezin ra dibe yek û hemû listikên xwesîya hesûd xera dike. Ev çîrok hem behsa başî û xerabîyê dike, hem balê dikişîne ser zehmetîya birçîbûnê û hem jî di şexsê her du bûkan da nîşan dide ku gava zanîn û tifaq hebe, serkeftin jî dê çawa were.

Çiroka bi navê *'Emo û Tisê* jî bi du varyantan di pirtûkê da derbas dibe. Herçiqas her du weku du varyantên cuda xuya dikin jî, ya rast di navbera her duyan da tenê di warê gotinê da çend cudahiyan piçûk hene. Bi giştî û ji aliyê naverokê ve, ji aliyê meqsed û honandina çirokê ve her du varyant jî hema weku hev in. Bi kurtasî li gor çirokê mêrekî bi navê *'Emo û hevîna wî* ya kêmaqil ya bi navê *Tisê* heye. *Tisê* jî ber wê kêmaqilîya xwe dibe sebaba ji destçûna qûpekî zêr ku heta herî dawiyê dibe sebaba hepskirina mêrê xwe. Lê mêrê wê dîsa bi saya kêmaqilîya wê rizgar dibe. Çirok dide zanîn ku kêmaqilî û nezani herçiqas carinan bi kêrî mirov bê jî, gelek caran belayan tîne serê mirovan.

Çiroka *Qîço, Miço û Pîçoyê* jî çiroka sê bira û axayekî ye. Çirok qedir û qîmeta zanebûnê û guhdarîkirina wê nîşan dide. Li gor çirokê bavê her sê birayan berîya ku bimire, şiretekê li wan dike ku sê rê hene lê divê ji wan rêyan yek, ya xerab e û wê bi kar neynin. Piştî mirina bavê xwe birayê mezin ê bi navê *Qîço* bi ya bavê xwe nake û dikeve wê rêya xerab. Lê ev rê gelek belayan tîne serê wan û dibe sebaba mirina her du birayên mezin. Tenê birayê piçûk, yê bi navê *Pîço* bi zanebûn û tecrube tevdi gere û xwe ji kuştinê xelas dike.

270 | Çiroka bi navê *Pîrê û Rêvîyê* jî li ser temayên wekî çavnebarî û xerabiyê disekine, behsa xerabîya qerfîkirinê û hesta heyfgirtinê dike. *Rêvî* her tim tê şîrê pîrekê dixwe û dirijîne, lêbelê rojekê pîrê derfetê dibîne û terîya roviyî jê dike. Ev jî ji bo rêvî dibe qebheteka mezin û hevalên rêvî qerf û henekên xwe pê dikin. *Rêvî* jî bo ji vê şermê xilas bibe, dikeve nav hewldaneka mezin û heyfa xwe ji hevalên xwe digire. Di çiroka *Çûko û Tûtûkê* da jî çûkek heye ku her tim bi girî û ponijînê tiştan ji mirovan distîne. Lê di talîyê da qîma xwe bi bilûrekê tîne. Herçiqas mirov dikare bibêje, di çirokê da behsa fenokî û çavnebarîyê tê kirin jî, di dawîya çirokê da mirov dibîne ku kêmaqilî çî tîne serê mirovî. Çiroka dawî ya pirtûkê çiroka bira û xwişkêka bi navê *'Elik û Fatikê* ye. Ev çirok balê dikişîne ser deskeftiyên zanîne û başbûna bîaqilbûnê. Ji ber ku li gor çirokê xwişka bîaqil, ya bi navê *Fatikê* xwe û birayê xwe yê kêmaqil ji destê pîreka ku dixwaze wan bikuje xilas dike.

Di encamê da dikare bê gotin ku çirokên di pirtûkê da bi piranî li ser temayên şerê başî û xerabiyê, hesûdî û bîbawerîya mirovan, hesta hezkirinê ya malbatî û evîniyê, başîya tifaqê û hesta heyfgirtinê disekine. Ji zehmetîya xwendina çirokan diyar e ku berhevkar pirtûkê jî bo parastina devoka herêma çirokan gelekî bi baldarî tevgerîyaye û ev yek dikare di vekolînên li ser zimannasiyê da bê bikaranîn.

Herweha alîyekî erênî yê pirtûkê ye ku ew bêjeyên di çîrokan da derbas dibin, lêbelê ne bi kurmancî ne yan jî bi devoka wê herêmê ne, bi jêrenotan hatine danasîn. Dîsa tiştêkî din ê erênî ew e ku kunyeya her çîrokê hatiye dayîn. Bi gotineka din, nav, cihê jidayikbûnê, temen û asta perwerdeya zarbêjan û ew wan çîrokan ji kê hîn bûne û herweha cih û dîroka berhevkirina çîrokan hatine nîşandan. Herweha dibe ku hêja be, em balê bikişînin ser wê yekê ku hinek çîrok tenê ji zarbêjekê/î hatine guhdarîkirin û qeydkirin. Weku mînak, tenê ji zarbêjê bi navê Feysel Ozkanî bi qasî pênc çîrok hatine neqilkirin. Herwiha gelek çîrok jî ji endamên malbatekê hatine guhdarîkirin û qeydkirin. Herçiqas di warê berhevkirina çîrokan da ev yek di warê metodolojiyê da weku hêsanîyekê bê xuyakirin jî, di warê sosyokulturel da tenê nêrînekê dide nîşanê xwîneran. Lêbelê di encamê da dikare were gotin ku pirtûka Meryemniğarê di warê çîrokên li herêma Qosarê da dikare bibe çavkanîyeka hêja û sûdewer.